

PROCJENA POTREBA ZA OPORAVKOM I SANACIJOM U BOSNI I HERCEGOVINI

Poplave u periodu 14./19. maja/svibnja 2014. godine

SAŽETAK

Sve razine vlasti u Bosni i Hercegovini provele su procjenu potreba za oporavkom i sanacijom nakon razornih poplava koje su pogodile veliki dio teritorije zemlje u periodu od 14. do 19. maja/svibnja 2014. godine. U okviru zajedničke deklaracije potpisane 2008. godine, Europska unija, Ujedinjeni narodi i Svjetska banka podržali su navedeni proces kroz osiguranje resursa i tehničkih savjeta. Procjena je provedena tokom tri sedmice od 25. maja/svibnja i 17. juna/lipnja, a odražava štetu, učinke, utjecaje i potrebe na temelju informacija dostupnih u trenutku izrade.

Metodologija

Procjena se oslanja na podatke iz postojećih sekundarnih izvora, odnosno izvještaja i evidencija koje su dostavile različite razine vlasti, nadležna sektorska tijela, kao i na informacije prikupljene iz svih drugih dostupnih izvora, uključujući karte, snimke i medijske izvještaje. U cilju dopune i provjere podataka, korišteni su i primarni izvori o posljedicama i potrebama, uključujući i hitna istraživanja u oblastima egzistencije, stanovanja i javnih usluga i objekata.

Procjena je provedena za šest sektora i tri tematske skupine. Sa međunarodnim stručnjacima sarađivali su praktičari iz bh. vlasti na svim razinama. Održana je metodološka obuka u okviru radionice, gdje su svi uključeni akteri upoznati sa zajedničkom metodologijom u skladu s najboljim međunarodnim praksama i standardima. Sektorski timovi posjetili su ugrožena područja širom zemlje kako bi se konsultovali s entitetskim, kantonalnim i općinskim/opštinskim vlastima, drugim relevantnim predstavnicima javnog života/zajednice, nevladinih organizacija i drugih zainteresiranih strana, uključujući UN i EU operacije na terenu. Obavljene su posjete u najmanje 26 općina/opština, u neke od njih i u više navrata, uz posebna tematska ili sektorska interesovanja.

Karakterizacija dešavanja

Vanredna količina padavina pogodila je Bosnu i Hercegovinu u periodu između 14. i 19. maja/svibnja 2014. godine, kao najveće padavine zabilježene u proteklih 120 godina. Tlo i padinski dijelovi nisu više mogli zadržati vodu. Ove učinke je dodatno otežalo već postojeća degradacija okoliša povezana s faktorima poput krčenja šuma, intruzija riječnih korita i gradnje u opasnim područjima izloženim riziku.

Došlo je do porasta vodostaja u cijelom slivu rijeke Save, što je generiralo bujice i pokrenulo ostatke nizvodno, ostavljajući iza sebe razaranje i pustošenje. Ovaj povećani protok vode, mulja i otpada nizvodno uzrokovao je sveopće poplave u nizinama. Sa porastom vodostaja rijeke Save, onemogućena je drenaža vode iz nizinskih dijelova, uzrokujući zadržavanje vode u nizinama tokom dužeg razdoblja.

Veliki broj općina/opština odmah je proglasilo vanredno stanje, a neke su to uradile u kasnijoj fazi. Procjenjuje se da je ukupno 81 općina/opština u BiH pretrpjela štete, gubitke, društvene ili ekološke utjecaje različitog stepena. Privremeno je raseljeno oko 90.000 osoba iz uništenih ili oštećenih domova, a više od 40 hiljada je potražilo utočište u javnim ili privatnim skloništima ili je privremeno boravilo kod rodbine ili prijatelja.

Kvantifikacija šteta, gubitaka i efekata

Procjena osigurava kvantifikaciju djelimičnog ili potpunog fizičkog uništenja imovine, odnosno štete koja će morati biti popravljena ili obnovljena. Također uključuje procjene povezanih gubitaka, a koji uključuju gubitke u proizvodnji, prihodima, izvorima prihoda/egzistenciji i zapošljavanju, kao i smanjenu dostupnost roba i usluga, povećanih troškova za društvo i vlasti, te promjene u smislu rizika.

Ukratko, procjenjuje se da su ukupni ekonomski efekti katastrofe (uništenje ili teška oštećenja imovine, infrastrukture i roba, kao i učinci uništenja na egzistenciju, prihode i proizvodnju, između ostalih faktora) dosegli 3,98 milijardi KM. Većina je pogodila privatni sektor, odnosno porodična, mala, srednja i velika preduzeća, poljoprivredne proizvođače, uključujući i neutvrđeni broj ugroženih sektora stanovništva. Ukupni efekti (štete i gubici) za Federaciju BiH iznose 2,03 milijarde KM, 1,89 milijardi za Republiku Srpsku, te 57,89 miliona za Brčko distrikt BiH.

Nadalje, procjenjuje se da su poplave dosegle vrijednosti od gotovo 15 posto BDP-a u štetama (9,3 posto BDP-a) i gubicima (5,6 posto) u 2014. godini u Bosni i Hercegovini (BiH), što iznosi oko 2,49 milijardi KM u štetama i 1,49 milijardi KM u gubicima. Najteže pogođeni privredni sektori su poljoprivreda, transport i proizvodne djelatnosti. Kao rezultat toga, očekuje se pad privrede u Bosni i Hercegovini od 0,7 posto u 2014. godini. Također se očekuje da će poplave predstavljati dodatni pritisak na javne finansije, uz povećanje fiskalnog deficita od početne vrijednosti od 2 posto BDP-a na 4,5 posto u ovoj godini. Stvoren je značajan jaz u finansiranju javnog sektora u vrijednosti od 1,7 posto BDP-a, unatoč utvrđenim dodatnim (potrebe prije poplava) finansiranjima iz domaćih i međunarodnih izvora. Vjerovatno je da će se trgovinski deficit naći pod pritiskom, sa povećanjem na 34 % BDP-a u 2014. godini, dok se predviđa porast deficita tekućeg računa sa osnovnog 7,8 na 9,7 posto BDP-a u 2014. godini.

Karakteristike šteta razlikuju se po sektorima i pogođenim općinama/opštinama usljed različite prirode porijekla, npr. klizišta, poplave ili erozija, te samog intenziteta događaja.

Tabela 1. Sažetak šteta i gubitaka

	Štete	Gubici	Ukupno
Poljoprivreda	204.090.000	162.070.000	366.160.000
Obrazovanje	15.720.000	1.300.000	17.020.000
Energetika	97.140.000	102.280.000	199.420.000
Zaštita od poplava	96.300.000	-	96.300.000
Zdravstvo	11.330.000	92.180.000	103.510.000
Stambeni sektor i predmeti iz domaćinstva	830.800.000	55.600.000	886.400.000
Egzistencija i zapošljavanje	677.800.000	873.260.000	1.551.060.000
Javne usluge i objekti	35.920.000	17.700.000	53.620.000
Transport i komunikacije	511.960.000	168.080.000	680.040.000
Vodosnabdijevanje i kanalizacija	10.640.000	4.050.000	14.690.000
Rodni aspekti	-	16.550.000	16.550.000
Ukupno	2.491.700.000	1.493.060.000	3.984.770.000

Potrebe nakon katastrofe

U saglasnosti s vlastima Bosne i Hercegovine na svim razinama, potrebe za oporavkom su organizirane u kratkoročne, srednjoročne i dugoročne prioritete. Raspodjela kratkoročnih, srednjoročnih i dugoročnih prioriteta utvrđena je imajući u vidu mobilizaciju resursa, interne budžetske mogućnosti i pomoć međunarodnih donatora i međunarodnih finansijskih institucija (MFI).

U cilju preusmjeravanja i izbjegavanja povećanja disbalansa u zemlji, investicije rashoda i oporavka moraju ostati pragmatične i u skladu s mogućnostima zemlje za apsorpciju.

Tabela 2. Sažetak potreba za oporavkom i obnovom

	Potrebe za oporavkom	Potrebe za obnovom
Poljoprivreda	68.220.000	20.670.000
Obrazovanje	10.400.000	17.300.000
Energetika	6.680.000	118.710.000
Zaštita od poplava	-	358.800.000
Rodna pitanja	17.550.000	-
Zdravstvo	92.680.000	11.330.000
Stambeni sektor i predmeti iz domaćinstva	15.040.000	820.880.000
Egzistencija i zapošljavanje	183.640.000	865.000.000
Javne usluge i objekti	19.900.000	40.350.000
Sigurnost	77.680.000	-
Transport i komunikacije	-	691.150.000
Vodosnabdijevanje i kanalizacija	7.550.000	10.640.000
Ukupno	499.340.000	2.954.830.000

Imajući u vidu postojeće kapacitete zemlje u smislu upravljanja i raspoloživih resursa, kao i razmatranja vezana za smanjenje rizika od katastrofa, rano razdoblje oporavka će biti ključno i usredotočiti će se na ublažavanje kratkoročnih utjecaja katastrofe kroz ponovno uspostavljanje kritičnih usluga i infrastrukture, održavanje egzistencije i smanjenje ranjivosti i budućih rizika u dugoročnoj rehabilitaciji. Ostaje zabrinutost u vezi s apsorpcijskim kapacitetima struktura vlasti, jednako kao i privatnog sektora, koji će morati formirati blisko partnerstvo u vođenju napora na oporavku.

Tabela 3. Raspored potreba za oporavkom i obnovom

	Kratkoročno	Srednjeročno	Dugoročno
Potrebe za oporavkom	256.370.000	179.410.000	63.560.000
Potrebe za obnovom	1.019.302.000	1.232.984.000	702.534.000

Sektorski pregled

Poljoprivreda

Poljoprivreda je i dalje jedna od najvažnijih privrednih grana u Bosni i Hercegovini. Ruralno stanovništvo čini 60% od ukupnog stanovništva, a poljoprivredni sektor je uporište za većinu ruralnog stanovništva, te zapošljava 20% od ukupnog radno sposobnog stanovništva. 52 najugroženije općine/opštine, 30 opština u RS-u i 22 općine u FBiH, bilježe ozbiljne štete po svoj okoliš i infrastrukturu, živote i dobrobit. Pogođeno je oko 70.000 hektara obradivog zemljišta i usjeva, koji su zahvaćeni u različitim stepenima razvoja. Za 25.000 domaćinstava, trajno je promijenjena struktura prihoda i egzistencije.

Poplave su se dogodile u kritičnom trenutku u poljoprivrednom kalendaru. Podsektor usjeva trpi najveći dio šteta i gubitaka, dok je drugi najviše pogođeni podsektor stočarstva. Ribarstvo i šumarstvo su pogođeni u manjoj mjeri. Ukupne štete procjenjuju se u iznosu od 204,09 miliona KM (91,74 miliona FBiH, 105,55 miliona RS i 6,8 miliona Brčko distrikt BiH), ne uključujući štete na poljoprivrednim gazdinstvima, stanovanju, navodnjavanju i agroprerađivačkoj industriji.

Ukupna procjena gubitaka u iznosu od 162,07 miliona KM (32,58 miliona FBiH, 128,25 miliona Republika Srpska i Brčko distrikt BiH 1,24 miliona), s velikim udjelom vezanim za podsektor poljoprivredne proizvodnje, iznosi preko 130,47 miliona KM (80,5%), nakon čega slijedi podsektor stočarstva sa 31,6 miliona KM (19,5%).

Plan oporavka poljoprivrede će se temeljiti na: i) izravnom odgovoru za rješavanje hitnih potreba za održavanje i ponovno uspostavljanje produktivnost i prihoda pogođenih kategorija stanovništva; ii) srednjoročnom prijelazu iz faze pomoći do razvojnih intervencija, te iii) razvojnim intervencijama usmjerenim na smanjenje rizika od katastrofa (*engl.* Disaster Risk Reduction) i prilagodbe klimatskim promjenama (*engl.* Climate Change Adaptation). Pristup unaprijedene ponovne izgradnje (*engl.* Build Back Better) će biti naglašen u srednjoročnim i dugoročnim aktivnostima, a pod određenim okolnostima može se primijeniti i u početnoj fazi oporavka.

Cjelokupni oporavak i obnova procijenjena je na 88,89 miliona KM (40,00 miliona FBiH, 46,22 miliona RS i 2,67 miliona Brčko distrikt BiH), od kojih je 43% (38,3 miliona KM) predviđeno za izravni odgovor, odnosno reakciju i početne potrebe za oporavkom; 34% (30,23 miliona KM) za sanaciju sektora u srednjoročnom razdoblju; te 23% (20,44 miliona KM) za dugoročnu sanaciju.

Poljoprivredni podsektor koji obuhvata žitarice, zasade voća, povrća i krmnog bilja čini 87% ukupne poljoprivredne proizvodnje s potrebom obnove. Dodatni momentalni zahtjev je hitna podrška u cilju oporavka stočarske produktivnosti, s obzirom na smrtnost u stočnom fondu.

Obrazovanje

74 općine/opštine (42 u FBiH, 31 u RS i Brčko distrikt BiH) identificirane su kao pogođene na temelju sekundarnih izvještaja, općinske/opštinske dokumentacije i terenskih posjeta. Postoji i devet „teško pogođenih“ područja (Šamac, Odžak, Orašje, Brčko, Bijeljina, Doboj, Maglaj, Žepče, Domaljevac-Šamac) gdje živi preko 50% zahvaćene populacije i djece. Procjenjuje se da je izravno pogođeno 60.000 djece.

Infrastruktura u obrazovnom sektoru pretrpjela je štete na 121 instituciji, od kojih je 13 obdaništa, 81 osnovna škola, 22 srednje škole, 1 škola s učeničkim domom i 4 visokoškolske ustanove. Ukupni troškovi štete i gubitaka procjenjuju se na 17,1 miliona KM, od čega 9,2 miliona u FBiH, 7,9 miliona u RS i 10.000 KM u Brčko distriktu BiH. Glavnina šteta uzrokovana je uništenjem školskih prostorija usljed bujica i/ili zaostale vode, te klizišta. Kod obrazovnih institucija je identificirana potreba za intervencijom i prije poplava.

I ovdje će se primijeniti pristup unaprijeđene ponovne izgradnje (*engl.* Build Back Better) s potrebom rekonstrukcije na kvalitetan način koji je otporan na poplave, a kako bi se spriječile dalje štete kroz slične događaje. Obnova bi također trebala razmotriti druga poboljšanja, kao što je pristup za djecu i osobe s invaliditetom (npr. šira ulazna vrata i rampe).

Ukupni troškovi za aktivnosti obnove i oporavka procjenjuju se na 27,7 miliona KM (12,81 miliona FBiH, 12,91 miliona RS i 1,98 miliona Brčko distrikt BiH). Faza rekonstrukcije u kratkoročnom razdoblju je od presudne važnosti i treba biti dovršena prije početka školske godine (septembar/rujan 2014. godine). Oporavak će obuhvatati osiguravanje pojedinačnih školskih setova i obrazovnog sadržaja tokom ljetnog raspusta za djecu u najugroženijim područjima. Također će se uspostaviti određenih broj tzv. namjenskih prostora za djecu, dizajniranih kako bi osigurali sigurno, strukturirano i zaštićeno okruženje za djecu i porodice. Potrebe za oporavkom uključuju aktivnosti podizanja svijesti na smanjenju rizika od katastrofa (*engl.* Disaster Risk Reduction), a kako bi se osigurala bolja pripremljenost za buduće događaje.

Zdravstvo

Izravne štete kod zdravstvenih ustanova su ograničene, zahvaljujući brzom odgovoru nadležnih organa u smislu preusmjeravanja osoblja i pacijenata u nezahvaćene objekte.

Prekid zdravstvenih usluga je lokaliziran i minimalan. Međutim, učinci ukupnih šteta i gubitaka u oblasti egzistencije i zapošljavanja će prerasti u značajne gubitke u fondovima za zdravstveno osiguranje, što će utjecati na mogućnost stanovništva i poslovnih subjekata da plaćaju potrebne premije. Osim povećane potražnje za zdravstvenim uslugama neposredno nakon katastrofe, dodatno ulaganje će biti potrebno za nadzor bolesti, vakcinaciju, zdravstvene usluge u smislu zaštite okoliša, uključujući kontrolu štetoina i prijenosnika bolesti, kao i usluge mentalnog zdravlja, a koji se svi trebaju unaprijediti tokom dužeg vremenskog razdoblja. Štete na infrastrukturi i resursima također mogu uzrokovati povećan rizik kod postotka stanovništva s nezaraznim hroničnim oboljenjima.

Sve u svemu, ukupna procijenjena šteta na infrastrukturi u zdravstvu iznosi 11,3 miliona KM, od čega je 3,33 u FBiH, te 8,0 u RS-u. Brčko distrikt BiH nije prijavio štete na svojoj zdravstvenoj infrastrukturi. Međutim, gubici su mnogo značajniji, te su procijenjeni na ukupno 92,18 miliona KM, od čega je 47,28 u Federaciji BiH i 44,90 u RS.

Potrebe za obnovom u zdravstvenom sektoru podrazumijevaju ulaganja u zdravstvene objekte koji su oštećeni u poplavama i imovinu koja je izgubljena ili uništena, i to u duhu koji odražava kontinuiranu opredijeljenost za unaprijeđenu ponovnu izgradnju. Potrebe za oporavkom će uključivati naknadu za gubitak prihoda zdravstvenih fondova i zavoda za javno zdravstvo, kao i dodatna sredstva za rješavanje troškova usljed povećanog morbiditeta i pristupa zdravstvenim uslugama za neosigurane pacijente koji su ostali bez sredstava za život. Obrazloženi su svi prioritetni programi u oblasti javnog zdravstva (održavanje pojačanog nadzora bolesti dok se zdravstveni rizici ne vrata na razinu prije katastrofa, kampanje za prevenciju bolesti, uključujući i imunizaciju i kontrolu prijenosnika bolesti za ublažavanje novih zdravstvenih rizika, dugoročno mentalno zdravlje/psihosocijalni tretman, podrška ugroženim skupinama stanovništva), dok su nadležni predstavnici u zdravstvu iz FBiH i RS-a naglasili da ti programi moraju biti kontinuirano podržavani i održavani tokom dužeg vremenskog razdoblja nego što se procjenjuje da će biti potrebno za fazu oporavka. Osim toga, nadležni entitetski organi u zdravstvu utvrdili su potrebu za jačanjem pripravnosti i upravljanje rizicima od katastrofa.

Prioriteti koje navode nadležne vlasti u sektoru zdravstva u BiH uključuju brzo ponovno uspostavljanje pružanja usluga u punom kapacitetu u pogođenim područjima, čime se osigurava kontinuitet njege i liječenja za pogođeno stanovništvo, te rješavaju novi zdravstveni rizici koji su nastali kao posljedica poplava.

Ukratko, ukupne štete i gubici u RS-u su procijenjeni na 52,90 miliona KM, te 50,61 miliona KM za FBiH, odnosno 104,01 miliona KM za procijenjene potrebe za obnovom i oporavkom za cijelu BiH, uključujući troškove obnove i popravka u cilju unaprjeđenja standarda pogođenih objekata i naknadi (oporavak) usljed očekivanih povećanih troškova i gubitka prihoda. Uzet je u obzir i određeni iznos (500.000 KM) za jačanje pripravnost ministarstava zdravstva i njihovog upravljanja rizicima od katastrofa.

Javne usluge i objekti

Poplave iz maja/svibnja 2014. godine omele su pružanje svih javnih usluga u većini pogođenih općina/opština, od kojih su mnoge pretrpjele gotovo potpunu devastaciju

infrastrukture i objekata za pružanje usluga. Četiri općinske/opštinske uprave su pretrpjele značajno uništenje infrastrukture primarnih usluga, pored niza policijskih objekata i institucija pravosuđa u pogođenim općinama/opštinama. Usljed djelomične ili potpune obustave javnih usluga pogođeno je ukupno 210.000 građana, a 50.000 najugroženijih ostalo je bez socijalne pomoći putem mreže općinskih/opštinskih objekata socijalne zaštite. Ukupni gubici i štete na javnim objektima procjenjuju se na 53,62 miliona KM, što uključuje 18,9 miliona KM za štete na fizičkoj infrastrukturi, 16,6 miliona KM vrijednosti izgubljene opreme i drugih sredstava, 360.300 KM štete na općinskim/opštinskim evidencijama, kao i 6,7 miliona KM za izgubljeni prihod i 11 miliona KM raspoređenih na hitne intervencije. Iznosi za dva entiteta za naknadu šteta i gubitaka su sljedeći: 27,29 miliona KM za FBiH i 26,33 miliona KM za RS.

Smanjeni prihodi svih pogođenih institucija, zajedno sa značajnom potrošnjom dostupnih resursa u hitnom, neposrednom odgovoru, rezultirali su smanjenjem institucionalnih kapaciteta za pružanje kvalitetnih usluga.

Oporavak i obnova će predstavljati dodatni teret za jedinice lokalne samouprave koje su već oslabljene usljed hitnih intervencija i smanjih prihoda. Za četiri jedinice lokalne samouprave potrebna je značajna obnova fizičke infrastrukture i potpuna ili djelimična zamjena imovine, uključujući računare, servere i drugu kancelarijsku opremu. Međutim, vjerovatno je da će proces oporavka općinskih/opštinskih evidencija biti složeniji i sporiji. Za razliku od matičnih knjiga, zemljišnoknjižne evidencije i evidencije o korisnicima socijalnih usluga nisu držane u elektronskom obliku te će zahtijevati formiranje verifikacijskih komisija koje će potvrditi zahtjeve pojedinačnih podnositelja zahtjeva u vezi s vlasništvom zemljišta i ostvarivanjem zahtjeva za uživanje beneficija. Kako bi ublažila ranjivost na slične događaje u budućnosti, potrebno je primijeniti načelo unaprijedene ponovne izgradnje, a kako bi se osigurala otpornost na katastrofe. Ova mogućnost se također treba iskoristiti kako bi se osigurao bolji pristup objektima za osobe s invaliditetom i poboljšala energetska učinkovitost pogođenih jedinica lokalne samouprave. Ukupni iznos za oporavak i rekonstrukciju u ovom sektoru procjenjuje se na 60,25 miliona KM (30,49 miliona FBiH i 29,76 miliona RS), gdje je 19,9 miliona KM (11,62 miliona FBiH i 8,28 miliona RS) namijenjeno za oporavak i 40,35 miliona KM (18,87 miliona FBiH i 21,48 miliona RS) za obnovu.

Kao prioritet, potrebno je ponovno uspostaviti *one-stop-shop* centre za podršku građanima kao primarne tačke kontakta građana s institucijama vlasti. Potrebno je obnoviti objekte za podršku građanima za rad sa rastućim brojem ranjivih skupina koje traže podršku usljed posljedica poplava. Konačno, kako bi se osigurala vladavina prava na općinskoj/opštinskoj razini, moraju se obnoviti i opremiti pravosudne institucije kako bi se spriječilo dodatno povećanje postojećih zaostataka.

Sektor stanovanja/stambeno zbrinjavanje

Stambeni sektor pretrpio je velike štete povezane i sa ogromnim obuhvatom poplava, koji uključuje urbana i ruralna područja stanovanja, te uništavanje kuća usljed klizišta. Uništenje domaćinstava i vrijednih predmeta, poput dokumentacije, porodičnog nasljeđa i drugih dragocjenosti koje je teško procijeniti, povezano je s uništenjem ili štetom. Poplavljeno je preko 43.000 kuća i stanova, a 1.952 kuća je uništeno u klizištima. Ukupan obim štete i

gubitaka iznosi 886,40 miliona KM (424,90 miliona FBiH, 443,30 miliona RS i 18,20 miliona Brčko distrikt BiH), a uključuje domaćinstva u privatnom vlasništvu. Gubici, s obzirom na stepen razaranja, proizlaze iz potrebe za privremenim zbrinjavanjem, rušenjem i uklanjanjem ruševina i otpada, kao i otkup zemljišta i pružanje osnovnih usluga za preseljenje stambenih jedinica koje su uništene u klizištima.

Strategija za oporavak i obnovu mora uključivati sve pogođene zajednice, uključujući podjednako i muškarce i žene, u planiranje i provedbu relevantnih aktivnosti. Strategija za obnovu porušenih kuća zbog klizišta mora osigurati ponovnu izgradnju u područjima koja nisu u opasnosti. Oporavak i obnova u stambenom sektoru mora podjednako uzeti u obzir oporavak u drugim sektorima, uključujući i egzistenciju, transport, energetiku, vodu i kanalizaciju, poljoprivredu i pristup socijalnim uslugama, uključujući zdravstvo i obrazovanje. Sve u svemu, procjenjuje se da će za proces oporavka i obnove biti potrebno 835,92 miliona KM, od čega 15,04 miliona KM kratkoročno i srednjoročno kako bi se postigao potpuni oporavak. Potrebe za oporavak uključuju troškove privremenog zbrinjavanja, rušenja i uklanjanja ruševina i otpada.

U srednjoročnoj i dugoročnoj fazi, prioriteti će uključivati izradu specifičnih podprojekata za popravak kuća; odobravanje takvih podprojekata od strane donatora i/ili državnih i/ili entitetskih vlasti; provedbu podprojekata i nadzor na razini države, entiteta i/ili općina/opština.

Provođenje sljedećih aktivnosti predstavlja prioritet u prvih 12 mjeseci nakon katastrofe:

- Identifikacija opasnih objekata i struktura kojima 1) prijete opasnost od urušavanja; te 2) koje se nalaze na lokacijama gdje postoji rizik od klizišta;
- Detaljna identifikacija i konsolidacija informacija o svim štetama i vezanim gubicima u stambenom sektoru;
- Izrada kriterija za identifikaciju i odabir korisnika od strane državnog koordinacijskog tijela s prioritetom za one koji su privremeno raseljeni i zadovoljavaju kriterije socijalne ugroženosti;
- Izrada procedure odabira korisnika od strane državnog koordinacijskog tijela;
- Izrada tehničkih standarda za rekonstrukciju i sanaciju stambenih jedinica od strane državnog koordinacijskog tijela;
- Dodjela budžetskih sredstava na entitetskoj/državnoj razini koja bi se koristila za obnovu/izmještanje kuća;
- Uspostavljanje koordinacijskog mehanizma kojim upravlja državna razina kako bi se osiguralo da se donacije izdvajaju za prioritetna područja;
- Izrada detaljnog popisa potencijalnih korisnika u prioritetnim područjima od strane općina/opština i Brčko distrikta BiH;
- Utvrđivanje i prevladavanje pravnih prepreka za prikupljanje i isplate donacija za stanovanje i drugu infrastrukturu na entitetskoj i državnoj razini;
- Izrada specifičnih podprojekata za popravku kuća;
- Odobrenje podprojekata od strane donatora i/ili državne i/ili entitetske razine;
- Provedba podprojekata;
- Monitoring na razini države, entiteta i/ili općinskoj/opštinskoj razini

Za domaćinstva pogođena poplavama sa štetom na kućama i stanovima koje se mogu popraviti, te koji se mogu vratiti u svoje domove, prioritetne intervencije u kratkoročnom razdoblju uključuju popravak njihovih domova putem izvođača radova/ugovarača ili osiguranje setova za popravke (alati, građevinski materijal, zaštitna oprema, itd.) koji će im omogućiti da samostalno poprave svoje domove. Imajući u vidu da su mnogi izgubili egzistenciju, strategija oporavka stambenih jedinica podjednako treba uzeti u obzir oporavak/obnovu egzistencije koja će omogućiti povratnicima da generiraju prihode. Kratkoročno, to bi moglo uključivati novac za obavljeni rad (s naglaskom na uklanjanje ruševina i obnovu infrastrukture, uključujući i domove i komunalnu infrastrukturu), kao i obnovu proizvodnih sredstava.

Cilj tokom 12 mjeseci nakon katastrofe bi trebala biti popravka najmanje 25% oštećenih kuća, s prioritetom za one koji su trenutno raseljeni, a koji ispunjavaju kriterije socijalne ugroženosti. Sredstva za popravak kuća trebala bi biti dostupna odmah s obzirom na činjenicu da se nikakvi građevinski radovi ne mogu provoditi tokom zimskih mjeseci.

Potrebno je iznaći trajna rješenja za one koji nisu u mogućnosti da se odmah vrate u svoje domove, jer su potpuno uništeni, nalaze se u rizičnoj zoni (usljed klizišta ili mina) ili im je potrebna posebna pomoć (psihički ili fizički invaliditet, starije osobe, i sl.). Trajna rješenja također uključuju potrebu za prijelaznim/privremenim rješenjima.

Energetski sektor

Od samog početka snažnih padavina 14. maja/svibnja, komunalna preduzeća su prešla na djelovanje u slučaju krize, kao preventivnu mjeru, uz isključivanje ugroženih dalekovoda i transformatorskih stanica za prijenos i distribuciju. Usljed toga, isključeno je napajanje za preko 100.000 korisnika u zemlji. Jedna od izravnih posljedica poplava je i oštećenje ili uništenje nekoliko objekata. U razdoblju od 14. do 19. maja/svibnja, Elektroprenos/Elektroprijenos BiH i elektroprivrede postupno su ponovno uspostavljale opskrbu električnom energijom gdje je to moguće. Međutim, neka područja su ostala bez struje zbog teških oštećenja opreme i/ili je razina poplava i klizišta na području predstavljala sigurnosnu prijetnju.

Utjecaji poplava na energetski sektor registrirani su kroz štete na proizvodnim objektima, prijenosnim i distribucijskim mrežama, kao i rudnicima uglja koji opskrbljuju termoelektreane za proizvodnju električne energije. Štete na distribucijskoj mreži su uglavnom ograničene na niža područja sklona poplavama, dok je većina štete na prijenosnoj mreži uzrokovana razornim klizištima. Utjecaj na rudnike uglja je rezultat kombinacije poplava i klizišta.

Ukupna vrijednost štete i gubitaka na državnoj razini procjenjuje se na 199.416.569 KM. Na entitetskoj razini, udio FBiH u štetama i gubicima iznosi 64,3% (128,2 miliona KM), RS s 35,2% (70,1 miliona KM) i Brčko distrikt BiH s 0,5% (1,1 miliona KM). Prijavljene štete i gubici Elektroprenosa/Elektroprijenosa iznose 4,3 miliona KM, koji su podijeljeni između FBiH i RS-a u skladu s dioničarskom vlasničkom strukturom (FBiH 58,89%, a RS 41,11%), kako je to prethodno navedeno.

Obimne poplave su vješto ilustrirale ranjivost energetskog sektora u zemlji. Neodložni koraci u oporavku trebaju biti usmjereni na povećanje otpornosti elektroprivrede za hitne scenarije. Stoga je od najveće važnosti pažljivo planirana strategija oporavka. Ukupne potrebe za oporavak procjenjuju se na 125,39 miliona KM (94,59 miliona FBiH, 27,29 miliona RS i 3,51 miliona Brčko distrikt BiH).

Kratkoročne preporuke, koje bi obuhvatale do 12 mjeseci, trebaju se usredotočiti na:

- osiguranje satova i sigurne opskrbe prijenosnih i distribucijskih sistema;
- oporavak proizvodnih kapaciteta opskrbe;
- brzu obnovu prijenosne i distribucijske mreže;
- sanaciju šteta na visoko, srednje i niskonaponskim sistemima;
- uspostavljanje popisa opreme i rezervnih dijelova koje su korišteni u fazi hitne intervencije;
- rehabilitaciju malih hidroelektrana;
- rehabilitaciju pogođenih poslovnih prostora;
- osiguravanje ponovnog funkcionisanja svih pogođenih objekata s boljim kapacitetom otpornosti na katastrofe;
- ispitati najpovoljnije mogućnosti kako bi se minimizirale štete na postojećoj imovini energetskog sistema u budućnosti;
- pregled hitnih procedura za buduće poplave i pokrivenost osiguranjem.

Srednjoročne preporuke obuhvataju vremensko razdoblje između 13 i 24 mjeseca, s naglaskom na izmještanje ključnih objekata iz poznatih područja od poplava, izradu novih parametara i/ili praksi energetske infrastrukture i sredstava za poboljšanje performansi i otpornost, te osiguranje hitne opreme i popisa materijala.

Egzistencija/izvori prihoda

U 81 općini/opštini pogođenoj poplavama i klizištima, ukupno 466.000 osoba je bilo zaposleno u radnom odnosu u ukupnom stanovništvu od 2,64 miliona. U istom razdoblju, 478.564 radno sposobnih registrirani su kao nezaposleni ili neaktivni u istim ovim mjestima.

Poplave su uzrokovale velike štete na komercijalnim i industrijskim objektima, opremi i strojevima, sirovinama i gotovim proizvodima širom BiH u iznosu od 677,80 miliona KM. Poslovni subjekti u FBiH bilježe štete od 397,73 miliona KM, 276,17 miliona KM u RS-u i 3,9 miliona KM u Brčko distriktu BiH.

Dodatni gubici u smislu povećanih troškova poslovanja i smanjenja produktivnosti i količine prometa iznose ne manje od 873,26 miliona KM u cijeloj zemlji. U FBiH, zabilježeno je 507,32 miliona KM gubitaka, od čega 360,38 miliona KM u RS-u i 5,56 miliona KM u Brčko distriktu BiH.

U vrijeme procjene, preko 3.000 ljudi je izgubilo posao. Procjenjuje se da za 13.500 ljudi prijeti visoki rizik od gubitka radnog mjesta, odnosno niski i srednji rizik za 50.171. U skladu s tim, a uzimajući u obzir da je stopa ovisnosti u BiH procijenjena na 4,4, blizu 300.000 ljudi je

u opasnosti da budu teško pogođeni, čemu treba dodati neformalni sektor zapošljavanja, koji se procjenjuje na između 30% do 40% prema različitim relevantnim anketama.

Ukupne potrebe za obnovom i oporavkom procjenjuju se na 1 milijardu i 48,64 miliona KM (595,63 miliona FBiH, 438,98 miliona RS i 14,03 miliona Brčko distrikt BiH), od čega je 32% (337,27 miliona KM - 185,69 miliona FBiH, 147,25 miliona RS i 4,33 miliona Brčko distrikt BiH) za potrebe hitne obnove i oporavka; 63% (665,45 miliona KM - 384,44 miliona FBiH, 272,26 miliona RS i 8,75 miliona Brčko distrikt BiH) za potrebe srednjoročne obnove i oporavka; i 4% (45,92 miliona KM - 25,50 miliona FBiH, 19,47 miliona RS i 0,95 miliona Brčko distrikt BiH) za potrebne dugotrajnog oporavka.

Strategija oporavka i promocije dostojanstvenog zapošljavanja treba se sastojati od „paketa“ više međusobno povezanih ključnih komponenti ili „ulaznih tačaka“ kako bi se premostio kontinuum iz neposrednog očuvanja radnih mjesta do dugoročnog lokalnog razvoja, a što uključuje bolje mehanizme u slučaju katastrofe i zaštitu radnika na radnom mjestu.

Kratkoročno (do 12 mjeseci), moguće je provoditi sljedeće mjere:

- Kratki ciklus obuka za unaprjeđenje vještina za oporavak i vještina vezanih za izgradnju;
- Kroz postojeće međunarodne finansijske institucije i/ili domaći bankarski sistem, brzo pokretanje programa finansiranja za poslovne subjekte (mogući grantovi ili koncesijski krediti za mikro i mala preduzeća, te kreditne linije sa ostvarivim uslovima za srednja i velika preduzeća) kako bi se ponovno uspostavila funkcionalnost u cijelosti, obnovile zalihe, popravila oprema i ponovno uspostavio obrtni kapital;
- Stvaranje privremenog zapošljavanja u oporavku i reaktiviranju veza u oba smjera između različitih sektora (snabdijevanje električnom energijom, sirovinom, popravke javne infrastrukture i druge srodne potrebe), kako bi se ojačala reaktivacija privrede u pogođenim područjima i djelatnostima;
- Brzi oporavak imovine i egzistencije za većinu ugroženih skupina, uključujući i Rome i raseljene zajednice putem multidisciplinarnih projekata oporavka zapošljavanja koje provode jedinice lokalne samouprave i lokalne nevladine organizacije;
- Kratkotrajna strukovna obuka i obuka u oblasti pokretanja poslovanja i upravljanja za tražitelje zaposlenja i mikro/male poduzetnike, posebno usmjerene na najranjivije kategorije žena i mladih, a koje provode postojeći javni i privatni pružatelji usluga obuke i osposobljavanja.

Srednjoročno i dugoročno, treba razvijati domaće kapacitete za poboljšanje zapošljivost, posebno za najranjivije skupine; podržati poduzetnike početnike; razumjeti višestruke opasnosti za upravljanje kontinuitetom poslovanja, uključujući i prilagodbe klimatskim promjenama; stvaranje poticajnog okruženja za otpornost poslovnih subjekata; te olakšati i uspostaviti kantonalne i/ili općinske/opštinske mehanizme šireg javnog i privatnog dijaloga u definiranju lokalnih ekonomskih strategija i strategija smanjenja rizika od katastrofa.

Transport

Ukupni procijenjeni troškovi za naknadu štete u sektoru transporta i komunikacija iznose 512 miliona KM, od čega 221,06 u FBiH, 278,3 u RS-u i 12,6 u Brčko distriktu BiH. Gubici su procijenjeni na temelju raspoloživih informacija tokom procjene u ukupnom iznosu od 168,08 miliona KM, a na temelju zahvaćenog toka prometa usljed prekida ili dužeg vremena potrebnog za putovanje. Ukupne štete i gubici iznose 82,12 miliona KM za FBiH, 84,46 u RS-u i 1,5 u Brčko distriktu BiH.

Kratkoročne, srednjoročne i dugoročne potrebe za proces oporavka i obnove uključuju mjere smanjenja rizika i izgradnje otpornosti (*Build Back Better*). Ukupni procijenjeni iznos je rezultat korištenja 35% od troškova šteta (oko 180 miliona KM). Tačan iznos koji je potreban zahtijeva detaljne studije o dinamici tla padinskih dijelova, procjenu perioda ponovnih poplava sličnog intenziteta i inženjerske studije, čija izrada se preporučuje za dugoročnu obnovu.

Plan obnove sektora transporta i komunikacija je vjerovatno jedan od najvažnijih, imajući u vidu da se brojni drugi sektori oslanjaju na transport. Plan bi trebao uključivati sljedeće:

- Uklanjanje ostataka i odrona s cestovnih i željezničkih pravaca. Čišćenje zahvaćenih područja je brzo i relativno povoljno, a omogućuje pokretanje transporta, a time i privrede. Navedeno treba provesti prioritarnim redoslijedom od glavnih, regionalnih, pa potom lokalnih putnih komunikacija;
- Popravak manjih oštećenja, ponovno sa prioritarnim redoslijedom od glavnih, regionalnih, pa potom lokalnih putnih komunikacija;
- Ispitati sva područja odrona koja utječu na transport. (druga područja klizišta također će morati biti ispitana od strane drugih sektora);
- Analizirati odrone po potrebi;
- Pregled i analiza oštećenja tunela;
- Pregled i analiza oštećenja mostova i propusta;
- Pristupanje izradi predloženih novih/zamjenskih željeznica ili cestovnih pravaca i povezanih klizišta;
- Izgradnja nove/zamjena imovine.

Vodosnabdijevanje i kanalizacija

Usljed intenzivnih kiša i poplava, ugrožen je pristup čistoj vodi zbog ograničene štete na sistemu vodosnabdijevanja koji zadovoljava potrebe oko 60% stanovništva zemlje. Ipak, ponovno uspostavljanje usluga vodosnabdijevanja i kanalizacije u područjima pogođenim poplavama je bilo relativno brzo, te je u većini pogođenih zajednica trebala jedna sedmica za ponovno funkcionisanje sistema vodosnabdijevanja, odnosno dvije sedmice za ponovno vraćanje kvalitete opskrbe vodom na standarde pitke vode.

Utjecaj na objektima je procijenjen na 14,69 miliona KM, od čega je 6,58 u FBiH, 6,85 u RS-u i 1,26 u Brčko distriktu BiH. Od ukupnog broja, 10,64 miliona KM su štete i 4,05 miliona KM su gubici. Gubici su uzrokovani prekidom usluga snabdijevanja usljed oštećenja cjevovoda i pumpi. Gubici su posebno izraženi zbog smanjenja potražnje kupaca iz pogođenih

kućanstava i industrije. Ukupno će biti potrebno oko 18,19 miliona KM (8,08 miliona FBiH, 8,35 miliona RS i 1,76 miliona Brčko distrikt BiH) da bi se u potpunosti uspostavila infrastruktura za vodosnabdijevanje i kanalizaciju, te nastavilo cjelovito pružanje usluga sa poboljšanim standardima i kvalitetom javnih komunalnih preduzeća.